

Metode u projektu istraživanja »Obitelj u Hrvatskoj nakon rata«

Damir Ljubotina

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, Hrvatska

SAŽETAK U radu je prikazan teorijski i metodologijski okvir istraživanja »Obitelj u Hrvatskoj nakon rata«, istraživačkog projekta kojeg je izveo istraživački tim Studija za socijalni rad Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Osnovna svrha bila je ispitati strukturu, uloge, vrednote, funkcioniranje, životne uvjete i druge bitne značajke cjelovitih obitelji s najmanje jednim djetetom obuhvaćenim osnovnoškolskim obrazovanjem, odnosno skupine društveno-reprodukcijski vitalnih obitelji. Terenski je rad proveden 1998. i 1999. godine. Prema naravi istraživanje ulazi u pregledna istraživanja (*survey research*) dijagnostičkog tipa.

Osnovni skup čine tzv. *prosječne obitelji*, na kojima se temelje gospodarski, socijalni, reprodukcijski te drugi aspekti života i razvoja zemlje. Uzorkom su obuhvaćene 874 obitelji s osnovnoškolskom djecom s prebivalištem u Republici Hrvatskoj što daje 1.748 ispitanika: osnovnu jedinicu analize čini obitelj a u svakoj su obitelji podaci prikupljeni neovisno od obaju bračnih partnera. Osnovna stratifikacija uzorka učinjena je s obzirom na regiju te veličinu naselja (selo, mali i srednji, te veliki grad), a izbor škola u poduzorku naselja te obitelji prema školama bio je slučajna. Glavni instrument u prikupljanju podataka bio je protokol za strukturiran razgovor s majkom (ženom) ili ocem (mužem), a sastojao se od 113 pitanja, od čega 87 zatvorenog tipa s ograničenim brojem ponuđenih odgovora i 26 pitanja otvorenog tipa. Budući da neka pitanja nude mogućnost višestrukog izbora, ukupno je definirano 438 istraživačkih varijabla. Istraživanje je obuhvatilo opće sociodemografske varijable, percepciju zagađenosti okoliša, materijalne i stambene uvjete, obiteljske i opće vrednote, religiozno ponašanje, socijalno funkcioniranje obitelji, unutarobiteljske i partnerske odnose, te ponašanje i probleme djece.

Ključne riječi: obitelj, metode istraživanja, uzorak, varijable, veličina (vrsta) naselja.

Primljeno: 20. listopada 2003.

Pribvačeno: 30. srpnja 2004.

1. Priprema i provedba istraživanja

Istraživački projekt »Obitelj u Hrvatskoj nakon rata« proveo je istraživački tim Studijskog centra socijalnog rada Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu pod vodstvom dr. sc. Josipa Jankovića.

Predmet istraživanja bile su temeljne značajke funkcioniranja suvremene hrvatske obitelji s najmanje jednim djetetom obuhvaćenim osnovnoškolskim obrazovanjem nakon Domovinskog rata. Osnovna je zamisao bila ispitati strukturu (osnovna sociodemografska obilježja) obitelji, društvene uloge i funkcioniranje obitelji, percepciju životnih uvjeta te zagađenosti okoliša, obiteljske i opće vrednote, religiozno ponašanje obitelji, unutarobiteljske i partnerske odnose, te ponašanje i probleme djece.

Istraživanje je izvorno koncipirano početkom 1997. godine kao komparativno istraživanje provedenom na Studiju socijalnog rada 1989.¹ Međutim, u tom desetogodišnjem razmaku zbile su se brojne promjene – od promjene društvenog sustava s političkom i ekonomskom tranzicijom, preko agresije i Domovinskog rata s ratnim razaranja, ljudskim gubicima, materijalnim, ali i psihosocijalnim posljedicama, do izmijenjene političke slike Europe, što je bitno utjecalo na globalno hrvatsko društvo, lokalnu zajednicu, a napose na obitelj kao osnovnu socijalnu jedinicu društva. Ove su promjene naložile cjelovitiji pristup i povećanje broja varijabla. Iz prvog je istraživanja zadržan tek dio varijabla u jednakom ili sličnom obliku, dok je drugi dio izmijenjen i proširen, sukladno iskustvima i društvenim promjenama.

Izmjene i dopune instrumentarija tolike su da je riječ o posve novom istraživanju, tek djelomice usporedivu s prvim. To je razvidno i iz znatno šireg obuhvata istraživačkih (već spomenutih) problema. Neka teorijska promišljanja i modeli za analizu obitelji kao socijalne skupine primijenjeni u organizaciji ovog istraživanja izloženi su prije (Janković, 1995.).

Terenski dio istraživanja proveden je tijekom 1998 i 1999. godine.²

U radovima u ovome broju *Sociologije sela* naglasak je na opisu aktualnog stanja, te međuodnosa varijabla, dok će moguća usporedba s rezultatima istraživanja provedena 1989. biti predmetom naknadne analize. Utjecaj rata u tom kontekstu nije bilo moguće neposredno ispitati, ali je očito da se on isprepliće s utjecajem drugih čimbenika.

¹ Neki rezultati tog prijeratnog istraživanja objavljeni su 1998. godine (Janković, 1998.).

² Autori istraživanja zahvaljuju Pravnom fakultetu u Zagrebu za tehničku pomoć a Zepteru – Hrvatska i Državnom zavodu za obitelj, materinstvo i mladež na priponaci u provedbi dijela istraživanja i obradi podataka. Autori posebnu zahvalnost duguju svim istraživačima – volonterima, koji su svoje slobodno vrijeme, znanje i vještine ugradili u njegov najvažniji i najteži dio, u terensko istraživanje odnosno prikupljanje podataka.

Strategijsko promišljanje razvoja države i globalnih demografskih procesa, ponajprije trenda depopulacije, nije moguće bez valjanih podataka o promjenama unutar obitelji. Trendovi reproduktivne i generacijske depopulacije, osobito smanjenje broja sklopljenih i povećanje broja rastavljenih brakova, te povećanje broja djece rodene izvan braka (Akrap, Živić, 2001.: 641) mogu se razmatrati u svezi s turbulentnim tranzicijskim i poratnim uvjetima, ali i globalnim civilizacijskim promjenama životnih navika i položaja obitelji u proklamiranu sustavu vrijednosti i s motrišta antropološko/etnoloških varijabla (Spajić-Vrkaš, 1995.).

Pregled 793 bibliografske jedinice o obitelji i braku objavljene u razdoblju 1974. do 1999. svjedoči o velikome zanimanju istraživača za to područje (Topolčić, Murati i Vranješ, 2001.). Sporadične usporedbe s međunarodnim studijama pokazuju kako se, prema nekim kretanjima, Hrvatska ne razlikuje od sličnih država bez iskustva rata i tranzicije (Bray, Hetherington, 1993.), ili su bile izložene samo političkoj i ekonomskoj tranziciji (Kaslow, 2001.). Poduzimanje komparativnih studija primjenom slične metodologije omogućilo bi razlučivanje utjecaja rata od općih civilizacijskih promjena položaja obitelji u društvu. Kako bi se u istraživanjima povećalo valjanost zaključivanja, neke probleme ubuduće valja pokušati rasvijetliti longitudinalnim pristupom, kakav je dosad razmjerno malo primjenjivan.

2. Izbor uzorka

2.1. Osnovni skup i jedinica analize

Populaciju, odnosno osnovni skup, u ovom istraživanju čine *obitelji s osnovnoškolskom djecom s prebivalištem u Republici Hrvatskoj*. Osnovnu jedinicu analize čini obitelj, pri čemu su unutar svake obitelji podaci, neovisno, prikupljeni od obaju bračnih partnera.³

Takvim određenjm osnovna skupa i okvira izbora uzorka, predmetom istraživanja postaje, uz sve ograde što ih taj pojam uključuje, tzv. *prosječna obitelj*, na kojoj se temelje gospodarski, socijalni, reprodukcijski i ini aspekti života i razvoja zemlje, a koja uglavnom nije u žarištu društvene pozornosti kao što su to obitelji s margine, obitelji opterećene asocijalnim, antisocijalnim i kriminogenim ponašanjem, razorene obitelji, i drugi oblici kvalitativno i kvantitativno necjelovite obitelji. Zbog društvene uloge, važno je snimiti stanje upravo te, radno i društveno aktivne obitelji s djecom, kako bi joj se pravodobno mogla pružiti primjerena podrška i pomoć te mogle zamijetiti osnovne teškoće u funkcioniranju. Na drugoj strani, ova je definicija omogućila i predmetno-metodologijsku cjelovitost, tj. prikupljanje podataka od obaju bračnih partnera – roditelja, što je važno u svim istraživanjima

---

³ Zbog načina izbora uzorka u ispitanu uzorku nisu zastupljene obitelji s djecom koja pohađaju odgojno-obrazovne ustanove za djecu s posebnim potrebama ili obitelji čija djeca nisu uključena u formalan sustav obrazovanja.

odnosa roditelja spram vlastite djece zbog razmjerno niskoga stupnja suglasja majka i očeva u procjenama, te zbog ocjene odnosa među partnerima.

To je, međutim, znatno otežalo provedbu istraživanja jer su u svim ispitanim obiteljima morali zajedno raditi parovi istraživača. Složeniji je bio i postupak prikupljanja podataka jer je trebalo naći pogodno vrijeme u kojem je bračni par bilo moguće intervjuirati istodobno, ali u odvojenim prostorima kako ispitanici ne bi utjecali jedni na druge u davanju odgovora. Upravo je dobivanje nezavisnim podatama prikupljenih od obaju bračnih partnera jedna je od metodologijskih prednosti ovog istraživanja. Naime, procjene nekih aspekata funkcioniranja obitelji mogu se znatno razlikovati, ovisno o tomu koji ih član obitelji procjenjuje. Primjerice, svaka ocjena zadovoljstva pojedinim aspektom obiteljskog funkcioniranja može uključivati onoliko varijabla koliko ima članova obitelji. Primjena neke vrste prosječne procjene ili uporaba procjene samo jednog člana obitelji (npr. oca) može uvelike smanjiti valjanost i mogućnosti poopćivanja rezultata.

Treći je zahtjev u planiranju i provedbi istraživanja ispitivanje stanja obitelji u naseljima različite veličine, jer su istraživanja pokazala kako stil života, vrijednosni sustav, kvaliteta odnosa u obiteljima i mnoga druga obilježja obitelji ovise o njezinu sociokulturnom okružju. Zato su istraživanjem obuhvaćene obitelji koje žive u naseljima svih veličina – od zaseoka, preko sela, manjih i srednjih gradova do velikih gradova, naravno, u hrvatskim razmjerima.

2.2. Postupak izbora ispitanika

Veličina ciljanog uzorka postavljena je na 900 obitelji, što znači 1.800 ispitanika (po dva respondenta-roditelja u svakoj obitelji). Uzorkovanje osnovnih jedinica, odnosno obitelji obavljeno je *višetaпно*.

1. etapa: Na početku je odlučeno da se uzorak stratificira regionalno. Podjela na županije zbog svoje političko-upravne naravi nije se činila prikladnom za potrebe istraživanja i Republika Hrvatska je podijeljena u ovih šest tzv. povijesno-životnih regija.

Regija	Regionalno središte
1. Sjeverozapadna Hrvatska	Varaždin
2. Dalmacija i otoci	Split
3. Istra i Hrvatsko primorje	Rijeka
4. Slavonija	Osijek
5. Grad Zagreb	Zagreb
6. Središnja Hrvatska	Sisak

2. etapa: Unutar svake regije, na osnovi statističkih podataka, određena je proporcija jedinica što ih treba ispitati s obzirom na veličinu mjesta (selo, mali i srednji grad, veliki grad).

3. *etapa*: Na osnovi popisa osnovnih škola, u svakome poduzorku naselja različite veličine slučajnim je izborom odabran potreban broj osnovnih škola.

4. *etapa*: U svakoj odabranoj osnovnoj školi, prema matičnim knjigama učenika, primijenjen je sistemski pristup s istim korakom izbora jedinica, tj. birana je svaka deseta obitelj. Kontaktiralo se obitelji i ako bi *oba bračna partnera pristala* razgovarati, anketari su s njima proveli dva neovisna intervjua. U jednoroditeljskim obiteljima intervjuirana je samo majka ili otac.

2.3. Podjela naselja prema regiji i veličini

Ključne podjele osnovnog uzorka učinjene su s obzirom na regionalnu podjelu Hrvatske, te stupanj urbanizacije naselja. U istraživanjima obitelji osobito je važna varijabla veličina (vrsta) naselja. Koliko je za pojedinca obitelj mjestom primarne socijalizacije te razvoja sustava vrijednosti, toliko je za obitelj ključan stupanj urbanizacije društvene sredine u kojoj ona ima prebivalište i u kojoj njezini članovi obnašaju svoje radne i obrazovne uloge.

Budući da je veličina mjesta jedna od ključnih nezavisnih varijabla u ovom istraživanju, ukratko ćemo razmotriti neke teorijske postavke o dimenziji urbano-ruralno, te neke socijalne i psihološke odrednice seoske i gradske sredine što mogu utjecati na dinamiku obiteljskog života, a važne su za interpretaciju dobivenih razlika u zavisnim varijablama.

Podjela naselja u seoska i gradska, stvar je konvencije, te postoje različiti kriteriji kategorizacije. Definicija sela često se temelji na njegovu razlikovanju od grada odabirući ili kombinirajući povijesne, pravne, upravne kriterije, broj stanovnika, prostornu protežnost i društvene organizacije prostora i dr. Takozvana negativna određenja polaze od usporedbe urbanih i seoskih sredina, definirajući selo prema onome što u seoskoj sredini nedostaje, a ne onim što ga obilježuje.

Službene podjele naselja u seoska ili gradska ponajvećma su administracijske naravi. Šuvar (1998.: 10-12) nudi sljedeću definiciju sela: »Selo je u pravilu manje naselje, koje je pretežno smješteno u prostoru koji nije kontinuirano socijalno organiziran, koje ima slabo razvijenu društvenu podjelu rada i neizražene središnje funkcije (gospodarske, kulturne, zdravstvene, upravne, uslužne), a u kojem prevladava poljoprivredno stanovništvo.« Vogelnik rabi definiciju gradskih naselja »kao onih koja imaju više od 2000 stanovnika, a više od polovice nisu poljoprivrednici« (prema Šuvar, 1988.: 10-12). Autori su uglavnom suglasni da broj stanovnika kao jedini kriterij najčešće nije dostatan. Socijalna slojevitost stanovništva nameće se jednim određujućim kriterijem. I. Ginić se zauzima za kombiniranje različitih kriterija, tj. »individualnu analitičku definiciju« (prema Šuvar, 1988.: 10-12).

Značajnim problemima srednjih gradova (s približno 30.000 do 200.000 stanovnika) Marinović-Uzelac (1999.: 19) drži: a) ograničeno tržište rada i malene mogućnosti odabira zvanja, skućene karijerne šanse te ograničenost dostupnih sadržaja; b) zatvorenost i konformizam društvene sredine (mentalitet maloga mje-

sta), pogotovo u stabilnijim društvima i srednjim gradovima sporoga i umjerenog rasta. Prednosti srednjih ili općenito manjih urbanih cjelina jesu humaniji životni tempo, prostorna dostupnost životnih sadržaja te bliskija povezanost s prirodom i manja zagađenost nego u velikim gradovima.

S psihosocijalnog motrišta izbor bračnog partnera u manjim urbanim ili u ruralnim naseljima može biti ozbiljan problem. Najprije zato što su očekivanja i pritisak socijalne okoline izraženiji nego u velegradskoj sredini, a drugo što je izbor mogućeg partnera ograničen, pa osoba prilično brzo ima uvid u populaciju možebitnih partnera. Zbog manje pokretljivosti stanovništva, znatno je teže upoznati nove osobe izvan relativno zatvorene društvene zajednice. Napokon, megalopolisi umjesto povećavanja opće kvalitete života i ponude bogatstva tehnoloških, kulturnih i obrazovnih sadržaja dio stanovnika lišavaju i elementarnih sadržaja dostupnih čak u ruralnoj sredini. Negativnu posljedicu neravnomjerna i ubrzanog razvoja velikih gradova čini nastanak četvrti bez osnovne urbane infrastrukture (električna mreža, vodovod, kanalizacija), a dostupnost određenih sadržaja više je načelna, nego praktična zbog siromaštva i prostorne udaljenosti stanovnika, primjerice predgrada ili udaljenih industrijskih zona. Tako su neka naselja u Zagrebu, prema stupnju razvijenosti infrastrukture (kanalizacija, vodovod i dr.), u lošijem stanju od nekih seoskih sredina daleko od gradskih središta. Zato u kategorizaciji treba voditi računa o različitim obilježima naselja. Pojedini slojevi u urbanim aglomeratima čine razmjerno zatvorene društvene sustave i ne dijele osobine ukupne gradske populacije.

Zato je u sociologijskim i psihologijskim studijama korisno razlikovati i položaj pojedinca ili obitelji unutar urbanih stratuma. Zimmerman (1999.: 31) prema centralnosti dijeli naselja na državna središta (u Hrvatskoj jedan grad prema popisu 1991.), makroregionalna (3), regionalna (9), mikroregionalna (27) i područna središta (79). Naposljetku, Zimmerman (1999.: 37) razlikuje »veće«, »srednje« i »manje« srednje gradove, izdvajajući podskup od 54 srednja grada u Hrvatskoj.⁴ Jednaku podjelu čini i Pokos (1999.).

Na tragu ovih promišljanja koncepta urbanog naselja obuhvaćena uzorkom projekta »Obitelj u Hrvatskoj nakon rata«, podijeljena su prema veličini u tri kategorije: selo, mali i srednji grad, veliki grad. Autori su pritom slijedili kriterije: a) broj

⁴ Zimmerman (1999.) predlaže ove kriterije određenja »srednjih gradova«: 1) broj stalnih stanovnika; 2) uza stalne stanovnike, broj ekvivalentnih stanovnika (za turistička središta) i 3) uz stalne stanovnike, broj svih zaposlenih radnika u gradu (za radna središta).

Autor je kriterije predložio polazeći od ovih stajališta: a) kulturno-povijesna i gospodarska uvjetovanost i u svijesti (i podsvijesti) građana da je »Hrvatska zemlja gradova«; b) Hrvatska je relativno rijetko naseljena i s malobrojnim stanovništvom kojemu je svako veće središnje mjesto važno i »uzor gradskog stila življenja« pa je kriterij UN-a, 10.000 ili 20.000 stanovnika, našim uvjetima neprimjeren; c) u Hrvatskoj sva važnija naselja s očuvanim višestoljetnim vrijednim graditeljskim fondom »otjelovljuju« pojam grada – čak ako danas nemaju nužne suvremene središnje funkcije i brojno stanovništvo, što bi ih stvarno činilo gradom.

stanovnika, b) dostupnost kulturnih i obrazovnih ustanova, c) blizina regionalnog središta i d) tradicijski čimbenici. U seoska naselja uvrštena su poglavito naselja s manje od 2.000 stanovnika (iznimke su Čepin i Otok), a u velike gradove naselja s više od 100.000 stanovnika (izuzevši Zadar).

Autori su otvoreni na moguće kritike spram učinjene podjele, iako drže da određene promjene u kategorizaciji ne bi bitno utjecale na glavne rezultate istraživanja.

a) Popis obuhvaćenih seoskih naselja (ukupno 68 naselja)

Antunovac (1.739), Bale (880), Bapska (1.041), Bedenec (813), Bogdanovci (660), Botovo, Brdce-Pasjak, Brestovac (763), Brešca, Brgud, Brijest (1.231), Briješće (1.293), Bukovica, Čepin (10.430), Črnkovec, Dobrići, Dobrovac, Dol, Drnje, Selci Đakovački (1.912), Gabajeva Greda, Gola (996), Goričan (3.107), Prnjavor, Gotalovo, Grabovica, Hlebine (1.259), Ičići (525), Ivanovac (1.146), Josipovac (4.181), Kamenica, Kaptol (1.566), Kešinci (885), Križ (1.893), Kukunjevac, Mačkovec (1.350), Martin (1.124), Mihaljevci (787), Muna, Breznica Našička (667), Nova Vas, Novačka, Novoselec (1.471), Otok (Vinkovci 3.093), Peteranec (1.470), Bačina, Podravnica, Roško polje, Rupa, Semeljci (1.533), Sigetec (1.298), Širinec, Sotin (936), Šag, Štefanec (703), Šuica, Torčec (695), Varaždinske Toplice (1.868), Ugljan (817), Veprinac (834), Volosko, Vrbanj, Vrboska, Vrisnik, Zastrazišće, Zaval, Zvoneće, Žarovnica

b) Popis obuhvaćenih malih i srednjih gradova (ukupno 30)

Belišće (7.022), Čakovec (15.565), Dugo Selo (8.483), Đakovo (20.440), Hvar (3.638), Ilok (5.622), Ivanec (5.391), Jelsa (1.690), Koprivnica (24.605), Lepoglava (4.079), Lipik (2.311), Ludbreg (3.453), Medulin (2.508), Metković (13.337), Našice (17.320), Opatija (8.008), Ploče (6.450), Poreč (10.289), Požega (20.740), Primošten (1.728), Pula (58.594), Rovinj (13.583), Šibenik (36.886), Sisak (37.491), Slavonski Brod (57.199), Stari Grad (1.873), Valpovo (7.806), Varaždin (49.075), Vinkovci (34.055) i Vukovar (23.573).

c) Popis obuhvaćenih velikih gradova (ukupno 5)

Zagreb (779.145 stanovnika prema popisu 2001.), Split (188.694), Rijeka (144.043), Osijek (114.616) i Zadar (72.218).

3. Instrumentarij

Osnovni instrument u istraživanju bio je protokol za strukturiran razgovor s majkom ili ocem. Na osnovi iskustva prethodnog istraživanja, sastavljena je prethodna verzija upitnika što je u predistraživanju primijenjena na 30 obitelji u Zagrebačkoj i Krapinsko-zagorskoj županiji, temeljem čega je izrađena konačna inačica upitnika primijenjena u ovom istraživanju. Konačni oblik upitnika imao je 113 pitanja, od čega 87 zatvorenog tipa s ograničenim brojem ponuđenih odgovora i 26

pitanja otvorenog tipa. Pošto su neka pitanja dopuštala višestruk izbor, ukupno je bilo 438 istraživačkih varijabla (tablica 1.).

Tablica 1.

Broj i kategorije varijabla rabljenih u istraživanju »Obitelj u Hrvatskoj nakon rata«

Kategorija indikatora	Broj varijabli
Opći socio-demografski podaci	57
Zagađenost okoline	8
Ekonomsko-materijalni i stambeni uvjeti	13
Rad i uvjeti rada	17
Opskrba i dostupnost administracijskih usluga	18
Provođenje slobodnog vremena	84
Socijalni kontakti obitelji	34
Ponašanje i problemi djece	96
Unutarobiteljski i partnerski odnosi	24
Obiteljske i opće vrijednosti	60
Religioznost	7
Ratna iskustva članova obitelji	6
Korištenje socijalnih ustanova	12
Procjena atmosfere u obitelji	2

Glavne nezavisne varijable, prema kojima je moguće podijeliti uzorak jesu: spol respondenta (roditelja), dob roditelja, obrazovanje roditelja, vrsta obitelji, trajanje bračne zajednice, broj članova obitelji, veličina (vrsta) naselja, regija.

4. Realizacija uzorka i mogući izvori pristranosti

Ukupno su ispitane 964 obitelji od kojih su u 874 (90,7%) obadva roditelja intervjuirani odvojeno, dok je 90 (9,3%) jednoroditeljskih obitelji. U poduzorku jednoroditeljskih obitelji respondent je u 73 slučaja (81,1%) bila majka, a u 17 slučajeva otac (18,9%).⁵

Budući da je, prema popisu stanovništva 2001. (čiji rezultati nisu bili poznati u vrijeme pripreme istraživanja), u Hrvatskoj bilo 463.327 obitelji s djecom osnovnoškolske dobi (6 do 14 godina) uzorak je u ovom istraživanju obuhvatio otprilike 0,2% populacije. Prema popisu stanovništva, u toj kategoriji ima 9,9% jednoroditeljskih obitelji (u uzorku 9,3%), od čega je to majka u 8,3% slučajeva (u uzorku 7,6%), a otac u 1,6% (u uzorku 1,8%). Ovi razmjeri kazuju da struktura uzorka dobro reprezentira odnose u populaciji.

⁵ Tijekom provedbe terenskog istraživanja oko 4% obitelji odbilo je sudjelovanje (ili intervju nije obavljen). Osnovni razlog bio je nedostatak vremena za razgovor s anketarom.

5. Uzorak primijenjen za priloge u tematskom broju časopisa *Sociologija sela*

Sukladno istraživanim problemima u radovima za tematski broj *Sociologije sela* obradili smo podatke prikupljene u obiteljima s oba roditelja, pa uzorak čine 874 obitelji. S obzirom da su u svakoj obitelji podaci prikupljeni od oca i majke, ukupan je broj ispitanika 1.748, odnosno 874 oca i 874 majke. Podaci prikupljeni od supružnika pripadaju jednoj obitelji i u statističkoj su obradi tretirani kao zavisne jedinice. Stoga i razlike u rezultatima između muževa i žena nisu interpretirane (samo) kao spolne razlike već i kao razlike među bračnim partnerima.

U pojedinim analizama broj obitelji je manji od 874, zbog nepotpunih ili nevaljanih odgovora na pojedina pitanja. S obzirom na varijable u pojedinim radovima, rabljeni su uzorci obitelji s potpunim podacima obaju bračnih partnera prikazani u tablici 2.

Tablica 2.

Broj obitelji s potpunim podacima obaju roditelja u skupu varijabla rabljenom za članke u ovome broju *Sociologije sela*

Članak u ovom broju Sociologije sela	Broj obitelji s potpunim podacima
Struktura i životni uvjeti obitelji u selu i gradu	874
Neke opće i obiteljske vrednote u selu i gradu	761
Kvaliteta obiteljskih odnosa u seoskim i gradskim obiteljima	777
Roditeljska percepcija ponašanja i interesa djece u selu i gradu	789
Religioznost obitelji u seoskoj i gradskoj sredini	743
Supružnička percepcija zagađenosti okoliša u različitim vrstama naselja	813

Statističke provjere pokazale su da je nepotpunost podataka uvjetovana slučajem, pri čemu izuzimanje dijela obitelji s nepotpunim podacima ne mijenja temeljnu strukturu uzorka.

Osnovna obilježja uzorka 874 obitelji propitane su za nezavisne varijable. Glavna je nezavisna varijabla, prema kojoj je moguća podjela uzorka, veličina naselja boravka. Struktura uzorka sukladno toj varijabli razvidna je u tablici 3.

Tablica 3.

Struktura uzorka prema veličini (vrsti) naselja boravka

Vrsta naselja	Obitelji	
	Broj	Postotak
Selo	237	27,1
Mali i srednji grad	330	37,8
Veliki grad	307	35,1
Ukupno	874	100,0

Prema regionalnoj pripadnosti, 20,2% obitelji je iz sjeverozapadne Hrvatske, 22,4% iz Dalmacije, 22,5% iz Slavonije, 16,2% iz Grada Zagreba, 11,4% iz središnje Hrvatske, te 7,4% iz Istre i Hrvatskog primorja.

Prosječna je dob majka bila 37,4 godine, s rasponom od 25 do 61 godine, dok je prosječna dob očeva 40,7 godina, uz raspon od 27 do 69 godina. Prevladavaju četveročlane obitelji (44,4%), uz ukupan raspon 3 do 12 članova ($\bar{X} = 4,56$). Kad je posrijedi broj djece, najviše obitelji imaju dvoje djece (55,5%), zatim slijede obitelji s troje (19,4%), jednim djetetom (17,9%), četvero (4,5%), petoro djece (2,0%), te šestoro i više (2,0%). Raspon je rezultata u varijabli broj djece od 2 do 10, uz aritmetičku sredinu 2,2.

Prosječno je trajanje bračne zajednice 14,8 godina, uz raspon od 0 do 35 godina. Najveći je broj obitelji (11,1%) u braku 15 godina.⁶

Literatura

1. Akrap, Anđelko; Živić Dražen (2001.): Demografske odrednice i obilježja obiteljske strukture stanovništva Hrvatske. – *Društvena istraživanja*, Zagreb, 10 (2001) 54/55 (4/5): 621-654.
2. Bray, James; Hetherington, Mavis (1993.): Families in Transition – Introduction and Overview. – *Journal of Family Psychology*, APA, Washington, 7 (1993) 1: 3-8.
3. Janković, Josip (1995.): Teorijska promišljanja o obitelji. – *Društvena istraživanja*, Zagreb, 4 (1995) 4/5 (18/19): 433-451.
4. Janković, Josip (1998.): Vrednote u kontekstu obiteljskog sustava. – *Revija za socijalnu politiku*, Zagreb, (1998) 1: 13-22.
5. Kaslow, Florence (2001.) Families and Family Psychology at the Millennium Intersecting Crossroads. – *American Psychologist*, Washington, 56 (2001) 1: 37-46.
6. Marinović-Uzelac, Ante (1999.): Srednji gradovi – mit ili stvarnost. – *Društvena istraživanja*, Zagreb, 8 (1999) 1: 3-20.
7. Pokos, Nenad (1999.): Analiza demografskih obilježja srednjih hrvatskih gradova. – *Društvena istraživanja*, Zagreb, 8 (1999) 1: 45-70.
8. Spajić Vrkaš, Vedrana (1995.): Tradicija i vertikalna klasifikacija obiteljskih odnosa. – *Društvena istraživanja*, Zagreb, 4 (1995) 4/5 (18/19): 451-468.
9. Topolčić, Davor; Murati, Tomislav; Vranješ, Karolina (2001.): Obitelj i brak : Grada za multidisciplinarnu bibliografiju (1974.-1999.). – *Društvena istraživanja*, Zagreb, 10 (2001) 4/5 (54/55): 823-884.
10. Šuvar, Stipe (1988.): Sociologija sela. II. tom. – Zagreb : Školska knjiga, 562 str.
11. Zimmerman, Ratimir (1999.): Prijedlog određenja srednjih gradova u Hrvatskoj. – *Društvena istraživanja*, Zagreb, 8 (1999) 1: 21-44.

⁶ Neke dodatne značajke uzorka 874 obitelji opisani su u radu »Struktura i životni uvjeti obitelji u selu i gradu« ovog broja *Sociologije sela*, str. 23-43.

Damir Ljubatina

Department of Psychology, Faculty of Philosophy, University of Zagreb, Zagreb, Croatia

Methodology In the Research Project »Family in Post-war Croatia«

Summary

This paper describes theoretical and methodological frame for the research project »Family in Post-war Croatia« conducted by the Department of Social Work, Faculty of Law, University of Zagreb research team. The principal goal was to examine the structure, roles, values, functioning and living conditions as well as other significant characteristics of families with at least one child of elementary school age, or rather a group of socio productive families. Fieldwork had been conducted in 1998 and 1999. By type it was diagnostic survey research.

The sample consists of 874 families with elementary school children residing in the Republic of Croatia. The family was the elementary unit of analysis. For each family we gathered data for both spouses separately, which gave us 1748 respondents. The basic stratification of the sample was done according to region and town size. The main instrument used in the research was a protocol for a structured interview with the mother or the father. The interview consists of 113 questions out of which 87 are closed questions with a limited number of given answers and 26 are open-ended questions. Since some of the questions have a possibility of multiple choices, we defined a total of 438 variables. The research covered general social-demographic variables, the perception of environment pollution, material and living conditions, family and general values, religious behaviour, family's social functioning, interfamily and partner relations and the behaviour and the problems of children.

The sample consists of 874 families with elementary school children residing in the Republic of Croatia. The family was the elementary unit of analysis. For each family we gathered data for both spouses separately. The basic stratification of the sample was done according to region and town size. The main instrument used in the research was a protocol for a structured interview with the mother or the father. The interview consists of 113 questions out of which 87 are closed questions with a limited number of given answers and 26 are open ended questions. Since some of the questions have a possibility of multiple choices, we defined a total of 438 variables. The research covered general social-demographic variables, the perception of environment pollution, material and living conditions, family and general values, religious behavior, family's social functioning, intrafamily and partner relations and the behavior and the problems of children.

Key words: family, research methodology, sample, variables, settlement size.

Received on: 20th October 2003

Accepted on: 30th July 2004

Damir Ljubotina

Département de Psychologie, Faculté des Lettres, Université de Zagreb, Zagreb, Croatie

Méthodes concernant le projet de recherches »La famille en Croatie, après la guerre de Croatie«

Résumé

Cette étude présente le cadre théorique et méthodologique du projet de recherches »La famille en Croatie, après la guerre de Croatie«, réalisé par l'équipe de recherches au Département du Travail social de la Faculté de Droit, Université de Zagreb. Le but principal était d'examiner la structure, le rôle, les valeurs, le fonctionnement, les conditions de vie et d'autres caractéristiques essentielles de familles ayant au moins un enfant allant à l'école primaire, ou de groupes de familles socio-productives. Les travaux sur le terrain ont été effectués en 1998 et 1999. Par leur nature, ces recherches sont au nombre des recherches synoptiques (*survey research*) de type diagnostique.

Le groupe de base est formé de *familles moyennes* sur lesquelles sont basés les aspects économiques, sociaux, de reproduction et autres de la vie et du développement du pays. L'échantillon comprend 874 familles ayant des enfants allant à l'école primaire et résidant en République de Croatie, ce qui représente 1748 personnes interrogées: la famille forme l'unité de base de l'analyse. Dans chaque famille, les données ont été recueillies séparément pour chacun des deux conjoints. La stratification de base de l'échantillon a été faite compte tenu de la région, de l'importance de la localité (village, petite, moyenne et grande ville), et le choix des écoles, quelle que soit la catégorie de la localité, et des familles, était fortuit. L'instrument principal utilisé pour la recherche était le protocole pour un entretien structuré avec la mère (la femme) ou le père (le mari). Cet entretien consistait en 113 questions dont 87 questions de type fermé avec un nombre limité de réponses proposées et 26 questions de type ouvert. Certaines questions donnant la possibilité de choix multiple, au total 438 variables de recherches ont été définies. La recherche englobait des variables socio-démographiques générales, la perception de la pollution de l'environnement, les conditions matérielles et de logement, les valeurs générales et familiales, le comportement religieux, le fonctionnement social de la famille, les relations à l'intérieur de la famille et entre les partenaires, puis le comportement et les problèmes des enfants.

Mots-clés: famille, méthodes de recherches, échantillon, variables, importance (type) de la localité.

Reçu: le 23 juin 2003

Accepté: le 30 juillet 2004